

Bekasina otavní. Foto Martin Pelánek, <http://www.phototrip.cz/>.

Výskyt bekasiny otavní v CHKO Slavkovský les a příčiny jejího ohrožení

Pavel Jaška, AOPK ČR, RP Správa CHKO Slavkovský les

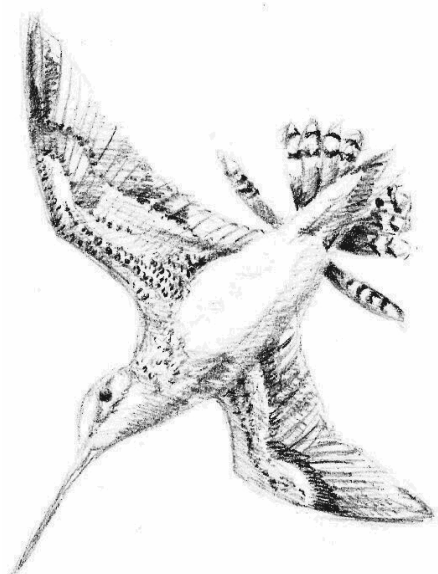
Bekasina otavní (*Gallinago gallinago*) patří svým vzhledem a životními projevy mezi pozoruhodné zástupce naší ptačí fauny. Její mimořádnost je podtržena velmi silnou vazbou na mokřadní prostředí. Obývá prameniště, podmáčené louky, nivy toků nebo rašelinná stanoviště. V nich v zamokřeném substrátu obratně loví drobné bezobratlé svým podivuhodně dlouhým zobákem. Bekasina žije velmi skrytě, její přítomnost mnohdy prozradí pouze akustické projevy (Hudec et al. 2005).

Na životním prostředí bekasin se dramaticky podepsala vlna tzv. melioračního šílenství, která se nemilosrdně prohnala českou kotlinou především v 60.–80. letech minulého století.

Absurdní snaha zkulturnovat a následně zemědělsky obdělávat každou píď naší země vedla k devastaci mokřadních a podmáčených biotopů, životního prostředí mokřadních specialistů včetně bekasiny. V Česku je v současné době odvodněno trubkovou drenáží přes milion hektarů zemědělské půdy, tj. 13 % rozlohy našeho státu, poškozeno bylo např. 90 % všech pramenišť (shrnuje Čížková et al. 2017). Se zaváděním nových meliorací, resp. obnovou původních, se k děsu ekologů a přírodovědců můžeme setkat ještě dnes. Vzhledem k neustálé devastaci mokřadů nejen v zemědělské krajině, případně jejich degradaci z různých příčin (např. zarůstání dřevinami, úbytek

srážek) nepřekvapí ani dlouhodobý klesající trend české populace bekasiny (viz graf), kdy jsou současné stavy pouhým zlomkem dřívější početnosti. Data získaná z celostátních mapování hnízdního rozšíření ptáků mluví sama za sebe. Zatímco v letech 1985–1989 činila odhadovaná početnost 1200–2400 párů, v období 2001–2003 to bylo již jen 500–800 párů (Šťastný et al. 2006). Jaká je situace dnes, ukáží až výsledky právě ukončeného hnízdního mapování, ty však jistě nebudou nijak optimistické (viz průběžné výsledky web1). Současné zařazení bekasiny mezi ohrožené druhy ptáků není tedy nijak podivující (Šťastný et al. 2017).

Ve Slavkovském lese se bekasině doposud dařilo vcelku uspokojivě přežívat. Přestože ani tento řídce obydlený kout naší krajiny neunikl kolektivizačnímu a melioračnímu běsnění poválečných desetiletí, zachovala se zde četná luční prameniště, slatiniště, mokřadní louky a zachovalé nivy toků, kde bekasina nachází vhodné životní podmínky. Mezinárodní význam těchto lokalit podtrhlo jejich zařazení mezi prestižní mokřady světového významu, které jsou chráněny Ramsarskou úmluvou (Tájek 2012). Nejvíce bekasin žije ve Slavkovském lese v prameništích oblastech horního toku Teplé, kde jsou cenné mokřady chráněny v přírodní rezervaci Prameniště Teplé, přírodních památkách Čertkus a Podhorní slatě a v evropsky významné lokalitě Prameny Teplé. S druhem se však setkáváme pravidelně i jinde, např. na mokřadech v okolí Sítin, Nové Vsi, Čisté nebo Horního Poutnova (viz mapa). Na počátku tisíciletí byl počet hnízdních lokalit bekasiny ve Slavkovském lese odhadován na téměř 40 (Řepa 2008).

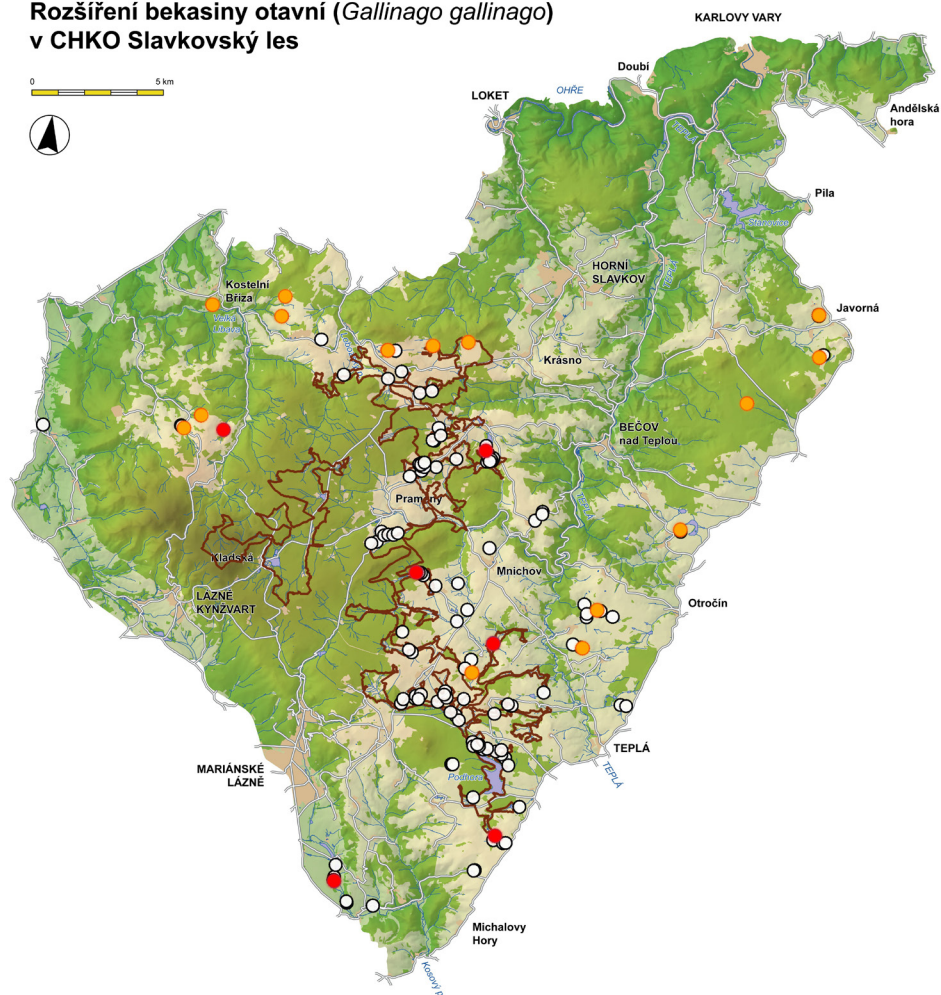

Na svou přítomnost upozorní bekasina často jen zvukem, který vzniká při toku vibrací rýdovacích per.
Kresba Eva Jašková.

Poodhalit současnou situaci bekasiny v CHKO Slavkovském lese nám umožnila v letošním roce uskutečněná část monitoringu zájmových druhů ptáků v rámci projektu podpořeného z Operačního programu životního prostředí. Ve Slavkovském lese byl v roce 2018 zaměřen na mokřady se známým nebo možným výskytem bekasiny otavní. Napříč CHKO jsme zvolili 21 lokalit, 12 s potvrzeným

Rozšíření bekasiny otavní (*Gallinago gallinago*) v CHKO Slavkovský les

Bílé body znázorňují lokality, ve kterých byl druh zjištěn v hnízdním období alespoň jednou před rokem 2018, barevné body označují lokality sledované pouze v roce 2018 (červené pozitivní zjištění, oranžové negativní). Zobrazeny jsou hranice Ramsarské mokřady (hnědá).

předchozím výskytu a 9 bez jediného záznamu výskytu bekasiny v hnízdním období. Každá z lokalit byla navštívena třikrát. První návštěva spadala do období obsazování hnízdišť (20. 3.–10. 4.), druhá do období líhnutí mláďat (25. 4.–15. 5.), třetí pak do období vodění mláďat a možného náhradního hnízdění (1. 6.–20. 6.). Lokality byly v těchto termínech procházeny se snahou zjistit přítomnost bekasin.

Výsledek nebyl nijak potěšující. Pouze u tří z 12 lokalit s historickým výskytem se bekasina v roce 2018 podařilo zjistit alespoň v jednom termínu, dále na jedné sledované mimo termíny. Na dvou lokalitách s historicky nepotvrzeným výskytem byla bekasina nově nalezena. Na zbylých sedmi lokalitách s historicky nepotvrzeným výskytem nebyl druh v roce 2018 zjištěn. Z celkových šesti sledovaných

lokalit s potvrzeným výskytem v roce 2018 byla bekasina potvrzena ve všech třech termínech pouze na rybníku Kyselka u Nové Vsi. U ostatních pěti lokalit se jednalo jen o zjištění při jedné, resp. dvou pochůzkách.

Co nám tedy výsledky letošního průzkumu ukazují? Zdá se, že bekasiny otavní ve Slavkovském lese vymizely z mnoha dříve obývaných lokalit. Populace nebude rozhodně tak stabilní, jak by se mohlo jevit z běžných pochůzek v biologicky nejvzácnějších a ochráněných nejnavštěvovanějších lokalitách, kde je druh stále pravidelně pozorován. Ubývání obsazených lokalit jde zjevně ruku v ruce s celorepublikovým trendem početnosti. Na zkoumaných obsazených lokalitách byl přitom zjištěn zpravidla jediný jedinec (snad pár). Hustota populace tedy nebude nijak velká, budoucí odhady početnosti by se měly držet velmi při zemi. Zde je třeba však poznamenat, že průzkumy nebyly v letošním roce prováděny na pro bekasinu nejlepších lokalitách v oblasti (např. v EVL Prameny Teplé). Rovněž nelze vyloučit, že na některých negativních lokalitách unikl druh pozornosti pro svůj skrytý způsob života. Toto potvrdilo pozorování bekasiny v mokřadech Kosiho potoka pod Sklářským rybníkem mezi prvním a druhým řádným termínem sčítání. V rámci řádných termínů zde přitom bekasina zjištěna nebyla.

Z letošních opakovaných návštěv lokalit lze také dovodit možné příčiny úbytku. Na některých lokalitách docházelo v průběhu sezóny k neustálému vysychání. Pokud bekasina přijde např. na podmáčených loukách vlivem vysychání o potravní nabídku, může v průběhu hnízdní lokalitu opustit. Její reprodukce v takovém roce nebude zřejmě nijak úspěšná. K opuštění vysychajících lokalit došlo v průběhu hnízdní sezóny ze sledovaných lokalit na tradičním hnízdišti u Sítin nebo Číhané. Mizení bekasiny z dříve obsazených lokalit ukazuje na nežádoucí procesy v přinejmenším některých mokřadech Slavkovského lesa. Bekasina se tak stává dalším smutným ukazatelem změn v hydrologických poměrech zdejší ramsarské lokality, podobně jako např. chřadnoucí porosty borovice blatky v cenných vrchovištích v okolí Kladské (Fiala 2017).

▲ Hnízdo bekasiny.

▲ Mládě bekasiny na hnízdě.

Obě fotografie Přemysl Tájek.

Na vysoušení lučních mokřadních biotopů může mít však vliv ještě jeden klíčový faktor. Tím je na nelesní půdě Slavkovského lesa široce rozšířena. Platí to zejména pro luční mokřady mimo maloplošná zvláště chráněná území a ramsarské lokality. Udusáním drobných mokřadů v pastvinách dobyt看 dochází nepochybně k rychlejšímu vysychání a odtoku vody. Tento jev lze pozorovat například na pastvinách Bezvěrovka nebo na podmáčených pastvinách v bezprostředním okolí rybníků. Nelze ani vyloučit negativní vliv dobytka na průběh vlastního hnízdění bekasiny rušením dospělců sedících na vejcích nebo velmi pravděpodobným rozdupáním snůšek (Green 1988). Poznatky z letošních průzkumů naznačují souvislost mezi pastevectvím, vysycháním a zánikem některých hnízdních lokalit bekasiny. Zásadní negativní vliv zemědělského hospodaření na hnízdní biotopy bekasiny souvisí se soudobou dotační politikou v zemědělství,

- ▲ Pozůstatek melioračního šilenství v katastru Čistá u Rovné. Foto Pavel Jaška.
- ▲ Luční mokřady v okolí malého rybníka u Tisové zdevastované pastvou dobytka. Foto Přemysl Tájek.

kteřá vhnáí naši krajinu do zoufalé situace. Farmáři vstupují do dotačních titulů kvůli většímu zisku, který je dán jednoduše velikostí plochy obhospodařované půdy a dodržením parametrů jednotlivých titulů. Nedodržení plošných a termínových závazků je přitom tvrdě postižováno. Scelené a odvodněné biologické pouště naší krajiny jsou tedy jednotně obhospodařovány na obrovských plochách, nezůstává prakticky nic pro volně žijící organismy včetně bekasiny. O smysluplnosti soudobé dotační politiky toho však bylo již mnoho řečeno a napsáno (např. Konvička et al. 2008, Reif et Vermouzek 2018).

Závěrem je třeba si uvědomit význam biotopových specialistů, právě jako je bekasina otavní, kteří výborně ukazují stav prostředí, ve kterém žijeme. O tom, jak je na tom vodní režim naší země, není třeba v době klimatických výkyvů hovořit. Neignorujeme tedy indikačně významné skupiny organismů, jejichž

úbytek často v předstihu varuje před negativními trendy, které mohou velmi brzy zásadně zasáhnout celou naši společnost. V posledních desetiletích například bijí na pomyslný výstražný gong ptáci zemědělské krajiny nebo denní motýli, současně čelíme degradaci zemědělské půdy její nadměrnou erozí, neschopností zadržet vodu nebo produkovat potraviny bez neúnosných dávek pesticidů a hnojiv. Zde se přitom již nebavíme o početnosti jednotlivých „nepodstatných“ druhů, které většinu lidí vůbec nezajímají. Jedná se o ohrožení udržitelnosti hospodaření a o vlivu hospodaření na zdraví lidské populace. Můžeme si tedy nadále dovolit ignorovat to, co nám příroda jasně ukazuje? ■

Poděkování:

Děkuji doc. Mgr. Jiřímu Reifovi, Ph.D. a Mgr. Zdeňkovi Vermouzkovi za podnětné připomínky k textu. Děkuji Aleši Jelínkovi za sběr části dat v terénu.

Literatura:

- Čížková H., Vlasáková, L. et Květ, J. (2017): Mokřady – ekologie, ochrana a udržitelné využívání. – Jihočeská univ. v Č. Budějovicích. 630 pp.
- Fiala T. (2017): Kůrovci na borovicí blatce v NPR Kladské rašeliny. – Arnika 2: 7–9.
- Green R. E. (1988): Effects of environmental factors on the timing and success of breeding of common snipe *Gallinago gallinago* (Aves: Scolopacidae). – Journal of Applied Ecology 25: 79–93.
- Hudec K. et Štastný K. (2005): Fauna ČR Ptáci 2/II. – Academia, Praha, 1203 pp.
- Konvička M., Beneš J., Čížek L., Kopeček, F., Konvička O. et Vitáz L. (2008): How too much care kills species: Grassland reserves, agri-environmental schemes and extinction of *Colias myrmidon* (Lepidoptera: Pieridae) from its former stronghold. – Journal of Insect Conservation 12: 519–525.
- Reif J. et Vermouzek Z. (2018): Collapse of farmland bird population in an Eastern European country following its EU accession. – Conservation Letters. e12585. <https://doi.org/10.1111/conl.12585>.
- Řepa P. (2008): Výskyt bahňáků ve Slavkovském lese. – Arnika 1: 8–11.
- Štastný K., Bejček V. et Hudec K. (2006): Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice. – Aventinum s. r. o., 463 pp.
- Štastný K., Bejček V. et Němec N. (2017): Červený seznam ptáků České republiky. Příroda 34: 108–154.
- Tájek P. (2012): Pramenité vývěry a rašelinisté Slavkovského lesa zařazeny mezi světově významné mokřady. Arnika 2/2012: 8–9.
- web1: <http://atlas.birds.cz>